

CSABA LÁSZLÓ

Milyen euró kell nekünk? És mi végre?

A jelen hozzászólás Neményi Judit és Oblath Gábor által vizsgált három nagy kérdéskör, az euróövezet működési szabályainak átalakulása, a magyar gazdaságpolitika és a növekedés, valamint a közös valuta bevezetése közül csak a harmadikkal kapcsolatos észrevételeket fogalmaz meg, alapvetően a reformok politikai gazdaságtana által a nemzetközi irodalomban kialakított elemzési szinten és a teljesség igénye nélkül.

Fontos és időszerű elemzést készített a monetáris tanács két egykori tagja és jeles gazdaságpolitikai elemző egy jogtalanul háttérbe szorult kérdésről. A Közgazdasági Szemle a lap legjobb hagyományait éleszti fel azzal, hogy a technikai elemzések mellett helyet ad a gazdaságelmélet és a gazdaságpolitika művelőit, sőt a társadalom egészét is foglalkoztató kérdések taglalásának is, méghozzá nem is a szokásos terjedelemben. Neményi Judit és Oblath Gábor tanulmánya az alább még kifejtendő – nem teljes körű – vitapontok mellett is értékes, időszerű, sőt pótolhatatlan része annak a tényfelmérésnek, amely minden eredményes gyógymódot megelőz – az orvoslásban éppen úgy, mint a gazdaságban. Példamutató az, ahogyan a szerzők a tények, statisztikák és dokumentumok elemzésével, nagyfokú objektivitásra törekedve, ugyanakkor a megoldási javaslatok felvillantásával járják körül témájukat. Miközben neokeynesianus elméleti alapállásukat nem osztom, a fő megállapítást (nevezetesen, hogy az országnak jól felfogott saját érdeke a gazdasági és monetáris unió követelményeinek, köztük a feszes és átlátható államháztartási gazdálkodásnak, valamint a jó minőségű, jogállami és kiszámítható kormányzásnak a megvalósítása) feltétel nélkül elfogadom.

Vitáink lehetséges három szintje mellett a cikkhez hasonló hosszú hozzászólás lenne megfelelő. Ennek kereken huszada áll rendelkezésemre. Ezért – a bevezetőben már jelzett módon – kitérek két fajsúlyos probléma tárgyalása elől, hisz ezzel kapcsolatos saját fejtegetéseim sokfelé elérhetők, és a harmadik „részkérdésre” szorítkozva is csak pontokba foglalt vitatéziseket fogalmazok meg, a közös eszmecsere és a mindahányunk által vágyott és remélt jobb megoldások kimunkálása végett. Röviden: egyetértünk a növekedés központi követelmény voltában, és abban is, hogy ennek feltételei nem jönnek létre önmaguktól, de még a világgazdasági feltételek

jobbra fordulásától sem, és nem értünk egyet szinte semmiben az EU állapota és útkeresése megítélése terén (bővebben lásd Csaba [2012]). A következőkben néhány általánosabb, az elmélet és a gazdaságpolitika szintjén egyként fontos és jó esetben külön is tárgyalandó vitapont felvetésére szorítkozom, jórészt mellőzve a tudományban szokásos részletesen érvelő kifejtést és a szakirodalmi dokumentálást.

1. Nagy és nyitott kérdés, hogy akkor fogalmazunk-e jól, ha – Neményi Judithhoz és Oblath Gáborhoz társulva – azt mondjuk, stratégia nélkül nem vezethető be az euró. Vagy az a helytállóbb kijelentés, ha azt mondjuk, hogy kis, nyitott, az EU piacába maradéktalanul és minden szálon beépült gazdaság számára nem lehet értelmes – sem makro-, sem mezo- és sem mikroszintű – stratégiát anélkül kialakítani, hogy az ne a közös valuta bevezetését, a tőle várható kézenfekvő előnyök kiaknázását és mindeme folyamat belátható időn belüli elérését tekintené tájolási pontjának. Mert ennek alternatívája – immár jó évtizede tapasztaljuk – a sodródás, a kapkodás és ezek hatására a leszakadás tartóssá válása, immár nem is csak viszonylagos értelemben. A stratégia érdemét tekintve a szerzőpáros által megidézett brit példa egyáltalán nem találó, hiszen az angol külkereskedelem és főképpen a tőkeforgalom túlnyomórészt nem a szárazföldi Európával valósul meg, és a brit konjunktúra sem simul az európaihoz.

2. Miközben egyetértünk a növekedés központi szerepében, az felettébb kétséges – és az irodalomban biztosan kisebbségi álláspont –, hogy ezt főleg vagy kizárólag költségvetési és pénzügyi eszközökkel lehetne elérni. Ha pedig nem ez a helyzet, akkor a növekedésgerjesztő lépéseknek bizonyára elsőbbséget kell élvezniük azzal a szemponttal szemben, hogy „feladjuk-e az árfolyameszközt”, ami kis, nyitott gazdaságban bizony inkább vízi pisztoly, semmint atombomba, főleg közép- és hosszú távon, nyitott tőkeerővel mellett. Márpedig strukturális intézkedéseket – például deregulálást, a K+F-kiadások növelését, az alapoktatás és a köz- és jogbiztonság megerősítését – tetszőleges árfolyamrendszerben és nagyjából bármekkora állami újraelosztás mellett is meg lehet valósítani. A költségvetési fenntarthatóság szempontja pedig közismerten nem kötődik a fentiek egyikéhez sem, az egyfajta peremfeltétele a tartós növekedésnek (Erdős [2006]). A potenciális növekedésre vonatkozó – nagyrészt spekulatív – számítások elterjedtsége azonban nem feledtetheti azt, amit Antal László akadémiai doktori értekezésében igazolt: e mértékek csak közvetve és nagy bizonytalansággal segítenek a valóságosan elérhető növekedési pálya konkrét mértékének kijelölésében, főképpen olyan országokban, ahol az adatsorokban nagy a bizonytalanság, és jelentősek a kilengések (Antal [2004] 211–235. o). Vagyis a trendérték csökkenését komolyan kell venni, de a megoldás nem lehetetlen – igaz, az nem az állampénzügyek eszköztárában lelhető fel.

3. Ehhez kötődik az a vég nélkül folytatható vita, hogy elkerülhetetlen-e, törvényszerű-e az, amit a szerzőpáros találóan az euróövezeten belüli divergens gazdaságpolitikai gyakorlatként írnak le. Vélhetően nem. Ezért nem is relativizálható az alaptörvénybe épített adósságfék (amit a 2012. márciusi költségvetési paktum elő is ír), valamint a páratlan jogosítványokkal felruházott Költségvetési Tanács, no meg a Széll Kálmán-tervtől a konvergenciaprogramokig terjedő hivatalos célkijelölések, beleértve az adósságráta mérséklésének központi voltáról szóló többször ismételt kormányfői fogadkozásokat is. A szerzők is tudják, hogy végeredményben a kor-

mányzat mégoly őszinte szándéka is legfeljebb az egyik tényező lehet – az osztrák iskola képviselői szerint talán nem is a legfontosabb. Abban biztosan nem tévednek, amikor az efféle sarkalatos megnyilvánulások és az operatív költségvetési előirányzatok összhanghiányát kifogásolják.

4. Éppen ebből következően önellentmondásba bonyolódnak a szerzők ama fajsúlyos megállapításuknál, amikor nem tartják sürgetőnek és fontosnak a közös valuta bevezetésének *időpontját*, illetve ennek *belátható* időbeli megjelölését, hanem az eurószkeptikus cseh álláspontot állítják követendő példaként az olvasók elé. Nemcsak arról van szó, hogy (mint részben maguk is tárgyalják) Csehország a gazdasági nacionalizmus jelképeként óvakodik mindentől, ami Brüsszel és Frankfurt kezébe újabb jogositványokat adhat (eme irányzat vélt és valós megnyilvánulásait a szerzőpáros a magyar esetben élesen bírálja), hanem arról is, hogy a közös valuta bevezetése (mint az észt–szlovén ellentéppárral oly szépen szemléltetik) *a gazdasági rendszer egészére vonatkozó elköteleződés megjelenítője*, azaz csak így értelmes és hasznos. Ekkor pedig egy lebegtetett elköteleződés végső fokon és tartalmilag bizony *el nem köteleződés*. És mint az 1955. évi bandungi értekezlet óta tudjuk, ez bizony a nyugati világgal szembeni döntés (a kor sajtójának szóhasználatában: a „pozitív semlegesség” kifejeződése) volt és maradt. Tegyük hozzá: az úgynevezett konvergenciajátzsma kedvező és önerősítő folyamatai csak akkor indulnak be, ha a szereplők milliói elhiszik, hogy az euró bevezetésére belátható időn belül, és nem Godot megérkezését követően kerül majd sor.

Ezért nyilvánvalóan *nem következik* a szerzőpáros érveléséből az a megállapítás, hogy az euróövezetbe csak akkor lesz érdemes belépni, ha már nem kell pótlólagos hitelességnövelést várnunk tőle – a szlovák, de az olasz, spanyol és az ír eset is rácáfol erre. Magyarországon éppen a negyedszázados sodródás ellenében kell majd a gazdaságpolitikának igazolnia saját szavahihető, megalapozott, kiszámítható és – nem utolsósorban – *fenntartható* voltát. Ez bizonyára el tudja viselni az európai intézményi alapozást.

5. Neményi Juditnak és Oblath Gábornak valószínűleg igaza van akkor, amikor – a nemzetközi szakirodalommal egybecsengően – a hazai gazdaságpolitika *elkötelezettségét* emeli ki a legfőbb sikerfeltételek közül. Abban is igaza lehet a szerzőpárosnak, hogy ennek legfontosabb mutatója és egyben eszköze a termelékenységnövekedés és az idősödés kihívására tekintettel lévő, az azokból adódó finanszírozási kihívásokat felelősen és fenntarthatóan kezelő kormányzati gyakorlat.

Ehhez azonban szükségtelen és a szerkezeti változásokat lassító visszalépés lenne a Magyarországon sohasem hatásos háromoldalú egyeztetések rendszerének visszaállítása, netán korporativista megerősítése. Közismert, hogy míg effajta intézmények működtek, a bér ajánlásokat szinte sehol sem követték, különösen a versenyszférában nem. Másfelől viszont, mint helyesen írják, az infláció magas szintjének tartóssá válásában meghatározó a hatósági árak és a közvetett adók rendszeres emelése és az ezzel kapcsolatos – jogos – várakozás. Az utóbbit nyilván a kormányzati gyakorlat egyoldalú módosításával és a versenyviszonyok erősítésével érhetnénk el – ahogy azt a mobiltelefonok piacától a repülőjegyekéig tapasztalhatjuk, még hazai viszonyok közt is.

6. Az euró működésének és így bevezetésének kulcskérdése, hogy elhiszük-e az irodalomban elterjedt, de téves vélekedést, ami szerint *az* alacsony kamatszint önmagában

oka lehetne a gazdaság túlfűtöttségének. Ha az ember Japán elmúlt két évtizedére vagy a jól ismert Lucas-kritikára gondol (Lucas [1976]), kételyei támadnak. Hiszen szabályozással, tartalékképzési előírásokkal, adóztatással és sok más módon e túlfűtöttséget számos euróövezeti ország elkerülte. Magyarországon a kereslet meghatározó elemei közül egyik sem kamatérzékeny, és nemcsak az áttételi mechanizmus és a tőkepiac csökevényessége miatt. Az államháztartás kiadásait politikai alapon döntenek el, sohasem fogták még vissza kamatjelzésre. A nagy cégek a nemzetközi tőkepiacról finanszírozzák fejlesztéseiket, számukra közömbös a hazai kamatláb. És persze a lakossági fogyasztásnak is csupán igen kis része áll a kamatszint közvetlen befolyása alatt.

Vagyis az esetleges – minket bizonyára nem fenyegető – túlfűtöttség nem az Európai Központi Bank kamatpolitikájával hozható összefüggésbe, mert a kamatszintnek, úgy tűnik, egyetlen valódi függő változója van, ez pedig az árfolyam. Mert ez reagál a kamatdöntésekre, míg a felsorolt többi változó nem, vagy alig. És ezzel visszajutottunk Neményi Judit és Oblath Gábor által joggal kiemelt hitelesség központi szerepéhez, amelyet vélhetően formális intézményekkel inkább csak jelezni, semmint megalapozni és kikényszeríteni lehet. A költségvetési felelősségi törvény vagy a jegybanktörvény tapasztalata ebben is egyértelműnek tűnik. Szlovéniával kapcsolatban az ottani elemzések (Spruk [2012]) is a rendszerbeli merevségeket, nem pedig az árfolyamhatást tartják felelősnek a tartós szerkezeti lemaradásért. Ez pedig sem ott, sem a közös valutaövezet egészében nem orvosolható költségvetési és pénzpolitikai eszközökkel (Palánkai [2012]).

A felsoroltakról és a többi kérdésről vélhetően tartalmas és részletes vitát lenne érdemes lefolytatnunk. A jelzett – és még kibővíthető – ellenvetések semmiképpen sem kisebbítik Neményi Judit és Oblath Gábor elemzésének értékét. Meggyőződésem, hogy írásuk – sok vitatható felhangjával együtt is – *hasznos és építő hozzájárulás* a magyar gazdaság helyzetének jobb megértéséhez, valamint a növekedésbarát gazdasági stratégia megalapozásához is. Hiszen ez a vita – mint az euróval kapcsolatos is – átmenetileg sem ült el, ahogy ezt e rövid hozzászólásban is dokumentálhatuk már a szakirodalom fölöttébb szűkös idézésével is.

Hivatkozások

- ANTAL LÁSZLÓ [2004]: Fenntartható-e a fenntarthatatlan növekedés? Közgazdasági Szemle Alapítvány, Budapest.
- CSABA LÁSZLÓ [2012]: The Crisis of the Euro-Zone: Challenges and Options. Zeitschrift für Staats- und Europawissenschaften, Vol. 10. No. 2.
- ERDŐS TIBOR [2006]: Növekedési ütem és gazdaságpolitika. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- LUCAS, R. E. [1976]: Econometric policy evaluation: a critique. Megjelent: *Brunner, K.–Melzer, A.* (szerk.): *The Phillips Curve and Labor Markets*. American Elsevier, New York, Carnegie-Rochester Series on Public Policy, 19–46. o.
- PALÁNKAI TIBOR [2012]: Megmenthető-e az euróövezet? *Köz-Gazdaság*, 7. évf. 1. sz., 15–36. o.
- SPRUK, R. [2012]: After 20 Years of Status Quo: The Failure of Gradualism in Slovenia's Post-Socialist Transition. CRCE Briefing Paper, London, 13. január, www.crce.org.uk.